

**„Azonnal küldjön pénzt, mert egy fillérem
sincs és négy napja hozomra élek...”
Puccini leveleinek új kritikai kiadása**

Giacomo Puccini operái, Mozart és Verdi színpadi művei mellett, az operaszínpad legtöbbet játszott, és legnépszerűbb alkotásai közé tartoznak szerte a világon. Ezzel szemben egyházi és világi vokális és hangszeres művei csak a legutóbbi években kezdték el elfoglalni méltó helyüket a szélesebb zenei nyilvánosságban – több évtizednyi feledést követően. Az idők során egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Puccini művei minden tekintetben megkövetelik, hogy újra értékeljük őket. Éppen ezért nagyon időszerű volt a luccai Giacomo Puccini Kutatóközpont kezdeményezése egy új kritikai Puccini-összkiadás létrehozására.

Az olasz Kulturális Minisztérium által támogatott és „Nemzeti Kiadásként” elismert, új Puccini kritikai kiadás három önálló műfaji egységre tagolódik. A zeneművek mellett tartalmazza Puccini teljes, ma ismert levelezését, valamint a személyes közreműködésével színpadra állított operák rendezőpéldányait is. A levelek közreadását három kötetes kritikai jegyzetapparátus egészíti ki. A zeneművek 21 kötetre tervezett kiadása négy részre oszlik. Az első részbe egyelőre csak öt opera tartozik, mert a Manon Lescaut, A Nyugat lánya, A fecske, a Triptichonként emlegetett három egyfelvonásos, valamint a Turandot jelenleg még szerzői jogvédelem alatt áll. A második részt a hangszeres művek alkotják: külön kötetbe rendezve a zenekari, az orgonára és zongorára, valamint a vonósokra írt kamarazenei kompozíciók, míg a harmadik rész a vokális műveket tartalmazza. Végül pedig a negyedik részbe kerültek a különböző átiratok, töredékek, vázlatok és a kétes eredetű művek.

A zeneművek kritikai közreadása mellett azonban az új kritikai kiadás egy régi adósságot is törleszt. Puccini eddig ismert levelezésének új közreadása is a „Nemzeti Kiadás” részeként jelenik meg, a firenzei patinás Olschki kiadó gondozásában, a Puccini Kutatóközpont egyik alapítója, Gabriella Biagi Ravenni és Dieter Schickling, német Puccini-kutató szerkesztésében. Az epistolárium közreadása rendkívül időszerű volt, tekintve, hogy az első levélgyűjtemény, Giuseppe Adami gondozásában, mindössze négy évvel a Maestro halála után, 1928-ban

jelent meg, de ennek többszöri átdolgozása sem tudta kitölteni az űrt, ami az azóta fellelt dokumentumok kiadatlansága révén keletkezett. Ezt a hiányt nem pótolhatták az időközben publikált, legtöbbször tematikus – vagyis egy-egy meghatározott személlyel folytatott levelezést tartalmazó – válogatott levélgyűjtemények sem. Magyarul Eugenio Gara 1958-ban kiadott kétkötetes összeállítása olvasható, ami 1964-ben jelent meg a Zeneműkiadónál „Puccini. Levelek és dokumentumok” címmel, Komár Pál fordításában.

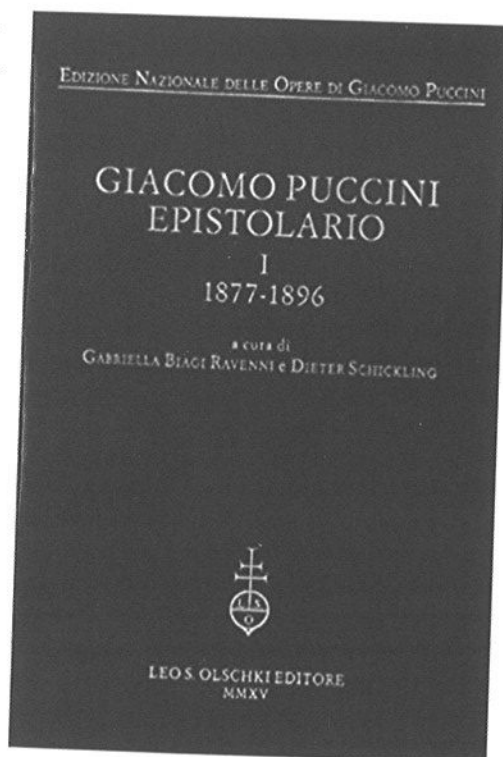
A mostani új olasz közreadásban a levelek időrendben követik egymást. Valamennyi levélkötet előszóval, bevezetéssel, kritikai és történeti kommentárokkal, valamint mutatókkal van ellátva. A tartalmas levélgyűjteményt emellett három kötetes jegyzetanyag egészíti ki. Önálló kiadásban további írásos dokumentumok is közreadásra kerülnek. Ezek között a legérdekesebb az az öt

kötetből álló sorozat, amely a zeneszerző személyes közreműködésével színpadra állított operák rendezőpéldányait adja közre. Ezek közül a 4. kötet, a Pillangókisasszony rendezőpéldánya már 2012-ben napvilágot látott a torinói EDT kiadónál, Michele Girardi Puccini-kutató közreadásában.

A Giacomo Puccini Nemzeti Kiadássorozat átfogó képet igyekszik adni a XX. század egyik legjelentősebb és legtöbbet játszott zeneszerzőjéről. Puccini összegyűjtött leveleinek első kötete az 1877-től 1896-ig tartó időszakban keletkezett leveleket tartalmazza, tehát a szülővárosában, Luccában töltött tanulóéveitől kezdődően egészen a zeneszerző nemzetközi beérkezéséig. Az első kötet összesen 784 levelet

tartalmaz, kronológiai sorrendben, amelyből több mint 150 először kerül a nyilvánosság elé. A többi levél jelentős hányadát pedig friss átiratban közlik, a megfelelő forrásokkal való összevetést követően, vagy a gyakran datálatlan kéziratok esetében pontosított keltezéssel.

A két szerkesztő, Gabriella Biagi Ravenni és Dieter Schickling évek kitartó munkájával és egy nemzetközi muzikológus csapat közreműködésével készíti elő a kiadásokat, amelyet Biagi Ravenni koordinál. A közreműködő specialisták között tallálható Giulio Battelli, a luccai Luigi Boccherini Konzervatórium professzora, Michele Girardi, a Paviai Egyetem tanára, Arthur Groos a Cornell Egyetemről, Jürgen Maehder a berlini „Freie Universität” tanára, Peter Ross Bernből, valamint a

Puccini Budapesten

másik szerkesztő, a stuttgarti Dieter Schickling, akik valamennyien a luccai Puccini Kutatóközpont köré tömörülnek. Az első kötetben publikált leveleket a tudományos munkatársak nagy türelemmel és kitartással gyűjtötték össze Olaszország, Franciaország, Ausztria, az Egyesült Államok, Svájc, Nagy-Britannia és Németország összesen 41 intézményéből és magángyűjteményéből, figyelemmel kísérve természetesen a régiségkereskedőket és az árveréseket is. Az előkészítő munka egészen 1989-re nyúlik vissza, amikor Dieter Schickling Puccini német életrajzírója elkezdte katalogizálni az általa ismert leveleket, ami egy papír alapú adatbázis volt. Ezt követően 1996-ban a Giacomo Puccini Kutatóközpont alapítványával egy munkacsoport elindította a levéltudományi projektjét, majd 2007-től, a Giacomo Puccini Műveinek Nemzeti Kiadása létrehozásával a levelek közreadásának első kötetére irányult a munka.

Természetesen nem minden esetben volt egyszerű megfejteni Puccini leveleit, aki gyakran képeslapokon keresztül tartott kapcsolatot. Egy ízben, amikor elfogyott az írás számára fenntartott terület, egyszerűen megfordította a levelezőlapot és a saját korábbi írásán folytatta az üzenetet – keresztelve a sorokat. Ezekből a formai alakzatokból is lehetséges azonban rekonstruálni a zeneszerző életének egyes momentumait, aki szinte kizárólag feleségének, Elvira Bonturinak írt hosszú, részletes leveleket. Puccini leggyakrabban azonban olyan speciális levélpapírt használt, ami négyrét hajtvva borítékként is funkcionált. Ezekben az esetekben nem túl sok hely állt rendelkezésére az íráshoz. Épp ezért a Maestro üzenetei gyakran nagyon tömörek voltak, ezért sokszor csak nehezen dekódolhatók.

Az első levélkötet a zeneszerző életének és pályafutásának azt a két évtizedet öleli fel, melynek során életében radikális változások történtek. Dokumentálja szövevényes családi és baráti kapcsolatait, zeneszerzői ambícióit és a nehézségeket azok megvalósításában, valamint merész egzisztenciális választásait. Szakmai tekintetben bemutatja tanulmányainak utolsó szakaszát és művészi fejlődését, A Le villi-től az Edgáron át a Manon Lescaut megkérdőjelezhetetlen sikeréig és a nemzetközi siker Bohémélettel történt megpecsételéséig. Az itt közölt levelek ugyanakkor egyértelmű tanúságot is tesznek Puccini rendkívüli kreatív íráskészségéről. A változatos címzettek és témák rendre a hangnem és stílus változatosságával találkoznak. Gyöngéd, barátságos, bizalmas hangnem váltakozik formális, hivatalos, tiszteletteljes vagy éppen hízelgő tónussal. Keverednek a napi események, hétköznapi kívánságok, tudós idézetek a vaskos nyelvezettel és szitkozódásokkal. A zeneszerző költészet iránti fogékonysága is megmutatkozik azonban az ismételt előforduló rímekben, amelyek át-meg-átszövik a prózát, költeményekké átlényegítve a leveleket, elsősorban más költői üzenetekre adott válaszként. Erős grafikai inspiráció jellemzi azt a szokását, hogy néhány kulcsszó helyett képeket rajzol, valamint a levélpapír és a képeslapok felületét eredeti módon tölti ki.

A levelek felkutatása és rendszerezése által olyan részletek merültek fel, amelyek új fénybe állították Puccinit és életének szereplőit. Mindez valódi és hamisítatlan meglepetéseket eredményezett. A zeneszerző az utókor szerencséjére egész élete során rendkívül sokat levelezett. Egyik levélben éppen arra panaszkodik, hogy az asztalát elöntik a válaszra váró levelek. Már önmagában a katalogizálás és a mutató létrehozása – a céduláktól a levelezőlapokon át a levelekig –, jelentősen

Puccini 1894-ben Budapesten készült fényképe, hátoldalon Alszeghy Kálmánnak, a *Manon Lescaut* rendezőjének szóló dedikációval.

hozzájárult a zeneszerző életeseeményeinek részletesebb megismeréséhez. Milánóból – ahol tanult – és Torre del Lago-ból – ahová gyakran visszavonult – folyamatos levelezés útján tartotta a kapcsolatot édesanyjával, nővéreivel és barátaival. A levelezés tartalma – kiváltképp a több mint 150 eddig kiadatlan levél – azonban nem kerülhetett volna nyilvánosságra, a zeneszerző egyetlen hivatalos örököse, a 2017-ben elhunyt Simonetta Puccini hozzájárulása nélkül. Ezekből a korai levelekből egy rendkívül fiatal Puccini képe bontakozik ki, aki Milánóban próbálja megalapozni karrierjét. Abban a városban, ahol a legtöbb támogatást remélhet a legtekintélyesebb zeneműkiadóktól, mint Giulio Ricordi. Aki szenved a nélkülözéstől, a hidegtől, akinek mindössze egy pár cipője van, aki arra kéri anyját, hogy küldjön neki zoknit, pénzt, esetleg egy kis olajat vagy olykor csak némi ba-

A Pillangókisasszony bemutatója után Flattné Gizellának, Kate alakítójának dedikált Puccini-portré, 1906

bot. Olyan meghatározó fiatalkori élmények, amelyek majd a Bohémélet zsánerjeleneteiben öltönek művészi formát. Napjaink társadalmában, amikor számos oportunista saját érdekeinek megfelelően skrupulusok nélkül forgat köpönyeget, már-már megható, ahogy egy másik levélben a későbbi Maestro szemrehányást tesz anyjának, amiért az közbenjárt érdekében milánói zeneszerzés-tanáránál, Antonio Bazzininél, hogy ajánlja be őt a zeneműkiadóknál: „Maguk többiek, ott Luccában, mindig a protekcióval jönnek. Átkozott legyen, aki kitálta.” De éppen ezekből a levelekből válik nyilvánvalóvá, hogy miként sikerül Puccininak hírnévre szert tennie, és korának egyik legünnepeltebb zeneszerzőjévé válnia a *Manon Lescaut*-val és a Bohémélettel, amelynek ősbemutatójára 1896. február elsején került sor a torinói Teatro Regióban. A most publikált leveleknek

köszönhetően a családi kapcsolatok is egészen más megvilágításba kerültek. Például a Tomaide és Nitteti nővéréhez fűződő kapcsolat, ami eddig kevésbé intenzívnek tűnt, ugyanolyan szoros és mély volt, mint Ramelde nővéréhez fűződő viszonya. Michele öccsének alakja is határozottabb körvonalakat öltött: amíg Olaszországban élt aggodalom és düh forrása volt. Dél-Amerikába való távozásával azonban hosszú levelek címzettjévé vált. Leveleké, amelyek tele vannak odaadással és szeretettel, mégha a Puccinire jellemző tréfás hangnemben is. Egykori iskolatársával, Narciso Gemignanival, Elvira Bonturi első férjével folytatott levelezéséből kitűnik például, hogy ismeretségük kezdetén a két férfi csaknem baráti viszonyban volt egymással, ami végképp megszűnt, amikor Puccini és Elvira kapcsolata nyilvánosságot kapott.

A zeneszerző másokhoz írt 784 levele azonban nem csak az ő és közvetlen munkatársai – mint például a szövegkönyvíró Luigi Illica – életére vet új fényt, hanem az egyesülés utáni Olaszország mindennapjairól is megragadó képet nyújt a zeneszerző nézőpontján keresztül. Puccinire az alkotóművészre vonatkozóan pedig határozottabban rajzolódik ki néhány korábban is ismert aspektus, mint például a librettistákhoz fűződő viszony (ezt két újabb, Domenico Olivához, a Manon Lescaut librettistájához írott levél is árnyalja), a munkában való elmélyült aprólékosság, a kritikusok véleménye iránti figyelem, továbbá a személyesen felügyelt színpadra állítások minuciózus gondossága. Egyképp olvashatók a zeneszerzőkhöz, szövegkönyvírókhoz és kiadókhoz írott levelek, amelyek között jó néhány kiadatlan, vagy kevésbé ismert is található. Élénk levelezés tanúskodik például a zeneszerzőnek Carlo Clausettihez fűződő barátságáról is, ami több volt hivatalos munkakapcsolatnál. Clausetti, Ricordi munkatársa, későbbi tulajdonostársa már a Manon Lescaut keletkezésénél is, de kiváltképpen a Nyugat lánya komponálásakor együttműködött a Maestróval. A sűrű levélváltásnak köszönhetően tudható, hogy Puccini Clausettit küldte maga helyett a Manon brüsszeli bemutatójára, felszólítva a vendéglátókat, hogy ugyanolyan bánásmódban részesítsék, mintha ő maga személyesen jelenne meg a premieren.

Kiadójával, Giulio Ricordival is rendkívül bensőséges barátságba került, akivel nem csak zenéről beszélhetett, hanem példának okáért a bab elkészítésének „műhelytitkairól” is megoszthatta tapasztalatait: „*a babot hideg vízben kell feltenni főzni – a víz mennyisége nagyon fontos, nem lehet sem túl sok, sem kevés – két órán keresztül lassú tűzön kell főzni, és amikor megfőtt, nem maradhat több leve 3-4 evőkanálnál.*” Majd a bab helyes főzésére vonatkozó tanácsokat követően, mintha mi sem történ volna, rátér a Bohémélet készülő szövegkönyve gyakorlati kérdéseinek részletes taglalására. És ugyanez a Puccini az, aki a titkosszolgálatok modorában bízza meg barátját, Alfredo Casellit, a Fillungo utcai kávéház,

a luccai művészek törzshelyének tulajdonosát, hogy Pisától Pistoiaig kövessen vonaton egy szopránénekesnőt, aki egy kereskedő barátjával folytatott viszonyt, abból a célból, hogy megfigyelje, csatlakozik-e az énekesnőhöz valaki Pistoiaiban, hogy onnan együtt utazzanak Bolognába, vagy pedig a hölgy ott tölti az éjszakát. „*Magától értetődően az utazási költségek, a vermut, a szivar és az újság megtérítésre kerülnek.*” Vagy itt vannak a vadásztársak. Mint Carlo Ginori Lisci márki a Luccához közeli Massaciuccoli-tó partján álló, magánstéggel rendelkező villa tulajdonosa. A magánstég nélkülözhetetlen volt a vadkacsavadászathoz a márkinak és barátainak, aki 1887-től kezdve a Massaciuccoli-tó egyetlen tulajdonosa volt. A zeneszerző is ezt a helyet választotta, hogy villát építsen a tó partján, Torre del Lagóban. A márkival való barátság jól ismert, különösen, hogy Puccini Carlo Ginorinak ajánlotta a Bohéméletet. A kettejük közötti levelezés, a most publikált leveleknek köszönhetően azonban további részletekkel árnyalja a két nevezetes szomszéd barátságát, akiket csak a Massaciuccoli-tó választott el egymástól. Carlo Ginori mellett Puccini azonban más nemesekkel is élénk kapcsolatokat ápolt, és nem csak luccaiakkal. Például a Carafa di Noia herceggel folytatott levelezéséből kiderül, hogy Puccini kapcsolatba óhajtott kerülni Poniatowski herceggel, a lengyel királyok közvetlen leszármazottjával, aki egy ideig a villa Bonturiban (ma villa Oliva) élt, és akinek később Puccini a Capriccio sinfonicot – milánói konzervatóriumi vizsgadarabját az 1881–82. tanév-ből – ajánlotta.

Puccini 1894 és 1912 között négy ízben járt Budapesten is, amely látogatásokról elsősorban a korabeli fővárosi lapok számos tudósítása és recenziója is részletesen beszámolt. Budapesti tartózkodása során több fővárosi értelmiségivel és művésszel került kapcsolatba. Néhányukkal a későbbiekben is jó viszonyt ápolt. A velük folytatott levelezés jelentős része azonban kalandos körülmények között elkallódott – vagy talán végképp elveszett – amiben természetesen a két világháború és az azokat követő történelmi átalakulásnak is elsődleges szerepe volt. Ennek ellenére Gabriella Biagi Ravenninek és kutató társainak mégis sikerült fellelnie közel félszáz magyar vonatkozású levelet, mindenekelőtt Puccini legfontosabb magyar barátaihoz, a zeneszerző Lendvai Ervinhez, és hűgához, Biankához, valamint Molnár Ferenc első feleségéhez, Vészi Margithoz írottak közül. Mindezekről azonban a második levélkötet kapcsán esik majd szó.

(Kaizinger Rita)

GIACOMO PUCCINI. EPISTOLARIO. VOL. I. 1877-1896

Szerkesztők: Gabriella Biagi Ravenni és Dieter Schickling
Edizione Nazionale delle opere di Giacomo Puccini.
Epistolario, vol. 1

2015, cm 17 x 24, xxvi-688 pp. 16 tavv. színes f.t.

ISBN: 9788822263636